

Višeosjetilno pripovijedanje priča

Šprišić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:130518>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ana Šprišić

VIŠEOSJETILNO PRIPOVIJEDANJE PRIČA

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ana Šprišić

VIŠEOSJETILNO PRIPOVIJEDANJE PRIČA

Diplomski rad

Mentorica rada:

doc. dr. sc. Vladimira Velički

Zagreb, lipanj 2021.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Ana Šprišić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Svaha i cilj rada.....	2
1.2. Struktura rada	2
1.3. Metode izrade	3
2. PRIČANJE, PREPRIČAVANJE I PRIPOVIJEDANJE	4
2.1. Pojmovno određenje priče.....	5
2.2. Kompetencije pripovjedača	7
2.3. Pripreme za pripovijedanje.....	10
2.4. Pripovjedački proces	12
2.5. Zašto je pripovijedanje bitno	13
3. PRIPOVIJEDANJE UZ POMOĆ OSJETILA	16
3.1. Senzorna integracija	16
3.2. Vid i vizualno okruženje	19
3.3. Zvuk i važnost slušnog okruženja	21
3.4. Dodir.....	22
3.5. Mirisi i okusi kao dio okruženja.....	23
3.6. Osjetilo za ravnotežu	24
3.7. Propriocepcija.....	25
4. STUDIJA SLUČAJA	27
4.1. Aspergerov sindrom	27
4.2. Registriranje senzornih promjena.....	28
4.3. Planiranje aktivnosti	29
4.4. Provođenje aktivnosti	30

4.4.1. Interes za čitanje	32
4.5. Rezultati aktivnosti.....	33
5. ZAKLJUČAK	34
6. LITERATURA	35
7. POPIS SLIKA	36

SAŽETAK

U radu se govori o utjecaju bajki na djecu. Bajke su vanjski čimbenici koji pomažu unutarnjem razvoju živčanog sustava. U razvoju pojedinca važnu ulogu imaju specifične okolnosti mentorstva, prijateljstva, susjedstva, bolesti, ali isto tako, veliku ulogu ima suvremeni način života i prevelika upotreba ekranizacije. Svaki tehnološki napredak umanjuje stupanj razvoja koji je čovjek kao organizam dostiže. U suprotnosti tome, dokazano je, što se dječja mašta stimulira više pričanjem priča i umjetnošću, to će djeca biti sposobnija zamisliti ono što žele za sebe i za svijet, te kreativno djelovati kako bi to postigla. No, priču ne može pričati bilo tko. Pripovjedač mora s maštom ući u djetetovo vlastito iskustvo, umjesto da mu izvana nameće moralni kod u vidu priča koje djeluju kroz strah od posljedica. Pričanje ispričane na takav način daju djetetu poticaj za promjenu ponašanja iznutra kroz razvoj metaforičkih slika koje postaju njegove. Bajke su nježne priče, obraćaju se djeci, poštuju njegovo iskustvo i afirmiraju njegovu želju i kapacitet za rast, na sve moguće načine. Nadalje, u radu se opisuju načini pripreme i kompetencije pripovjedača. Kako bi priča bila ispričana na efektan način, pripovjedač mora biti dobro upoznat s pričom- štoviše, ona mora biti dio njega. Priče potiču razvoj osjetila-senzornu integraciju, što je važan preduvjet za pravilan razvoj živčanog sustava. U poglavlju Studija slučaja opisan je primjer dječaka s Aspergerovim sindromom i poduzete aktivnosti odgajateljica u vrtiću.

Ključne riječi: bajka, pripovijedanje, senzorna integracija, okusi, mirisi, vizualno okruženje, propiocepcija

SUMMARY

The paper discusses the impact of fairy tales on children. Fairy tales are external factors that help the internal development of the nervous system. An important role in the development of the individual is played by The specific circumstances of mentoring, friendship, neighborhood and illness. Also, the modern way of life and the excessive use of filming play a big role. Every technological advancement diminishes the degree of development that man as an organism reaches. In contrast, it has been proven that the more children's imagination is stimulated by storytelling and art, the more children will be able to imagine what they want for themselves and the world, and act creatively to achieve it. But the story cannot be told by anyone. The narrator must enter the child's own experience with imagination, instead of imposing a moral code on him from the outside in the form of stories that work through fear of consequences. Storytelling told in such a way gives the child an incentive to change behavior from within through the development of metaphorical images that become his. Fairy tales are tender stories, they address children, respect his experience and affirm his desire and capacity for growth, in all possible ways. Furthermore, the paper describes the methods of preparation and competence of the narrator. In order for a story to be told in an effective way, the narrator must be well acquainted with the story — moreover, it must be a part of him. Stories encourage the development of the senses - sensory integration, which is an important prerequisite for the proper development of the nervous system. The Case Study chapter describes an example of a boy with Asperger's Syndrome and the activities undertaken by kindergarten teachers.

Keywords: fairy tale, storytelling, sensory integration, tastes, smells, visual environment, proprioception

1. UVOD

Bajka je čarobno ogledalo koje odražava izraze unutarnjeg svijeta i korake nužne za razvoj od nezrelosti do zrelosti. Svaka priča odražava neki trenutak čovjekova unutarnjeg razvoja; za one koji urone u ono što bajka ima za priopćiti, ona postaje duboko jezero koje isprva održava našu vlastitu sliku, ali ubrzo otkrivamo unutarnju dubinu svoje duše. Bajka je umjetničko djelo, razumljiva djetetu kao niti jedan drugi oblik umjetnosti. Bajke su se tijekom povijesti s djecom povezivale u osloncu na različite discipline, od biologije, pedagogije, do znanosti o književnosti, od kojih su najutjecajnije umjetničke, evolucijske i terapijske. Bajke se prije svega tumače kao književnim žanr koji dječjim čitateljima omogućuje umjetnički užitek, aktivaciju kreativnosti i zaranjanje u svijet ispunjen nesvakidašnjim događajima i pustolovinama. Danas, u dvadeset i prvom stoljeću, u ovom postmodernom vremenu, teško je pratiti ritam promjena. Odrasli, a i djeca postali su ovisni o super brznoj hrani, superbrzom internetu, brzinskom čitanju... Dok roditelji jure s djecom od jedne aktivnosti do druge, kako bi djeca zadržala natjecateljski duh, možemo se upitati koliko kvalitetnog vremena roditelji zaista provode sa svojom djecom? Današnji su roditelji uvjereni da nemaju vremena čitati priče svojoj djeci, a također smatraju da se sreća može kupiti najnovijim računalom ili mobitelom. Ipak, slike na ekranima ne mogu zamijeniti maštu i kreativni odgovor djeteta na svijet: za to je najpotrebnije da sjednu u krilo svom roditelju i slušaju ga kako priča priče.

Moć priče kao lijeka shvaćana je i primjenjivana tijekom cijele ljudske povijesti. Narodne priče i bajke proizvod su narodnog djetinjstva i kao takve imaju sličnosti s načinom razmišljanja u djetinjstvu svakog pojedinca. Pričanje priča ima i terapijski učinak: pomažu vratiti izgublenu ravnotežu ili osjećaj cjelovitosti. Kad se djeci pričaju takve priče, na vidjelo izlazi potencijal priče da obnovi ravnotežu u određenom ponašanju ili situaciji.

1.1. Svrha i cilj rada

Svrha i cilj rada je prikazati važnost čitanja i pričanja bajki. Naglasak na važnost svijeta bajki osobito dolazi do izražaja u vrijeme kada su djeca previše izložena računalima i drugim oblicima komunikacije preko ekrana. Korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija djeca gube stvarnu vezu sa svijetom koji ih okružuje, štoviše, svaki tehnološki napredak otupljuje ljudske sposobnosti koje su se do tada razvile. U skladu s tim, cilj je opisati važnost pripovjedača koji sjedi s djecom i pruža im bogatstvo nijansi glasa, intonacija, vizualnih kontakata, izraza lica, govora tijela, emocija, reakcija i topline duše. Također, cilj je, na temelju studije slučaja, prikazati razvoj dječaka s Aspergerovim sindromom, uvažavajući holistički pristup prilikom planiranja i provođenja aktivnosti razvoja.

1.2. Struktura rada

Rad je strukturiran u pet glavnih poglavlja. U prvom dijelu rada pojašnjeno je značenje bajke na razvoj djeteta. Prikazana su temeljna suvremenog svijeta i činjenica da takav način življenja djecu odmiče od stvarnog svijeta. Drugi dio rada objašnjava razliku između pričanja, prepričavanja i pripovijedanja. Posebna pozornost usmjerena je na pripovjedača i razvoj njegovih kompetencija. U trećem dijelu rada naglasak je na osjetilima koja upotpunjuju dojam tijekom pričanja. Četvrto poglavlje je studija slučaja, gdje se prikazuje dječak s Aspergerovim sindromom i utjecaj aktivnosti na njegov razvoj. Nakon zaključnog razmatranja u petom poglavlju, slijedi popis literature korištene za izradu ovog rada, te popis slika.

1.3. Metode izrade

Kao primarni izvor podataka korišteni su podaci iz stručne i znanstvene literature te web izvori vezani uz ovu tematiku. Metode prikupljanja pri obradi podataka bile su:

- a) metoda analize pri čemu se vrši analiza već postojećih pisanih izvora, koji se bave ovom problematikom
- b) metoda deskriptivne analize korištena je za opisivanje činjenica, fenomena, procesa i pojava koje se istražuje
- c) komparativna metoda kao postupak usporedbe istih ili sličnih činjenica, pojava ili procesa
- d) deduktivna metoda kao sistemsko zaključivanje, gdje se iz jedne ili više tvrdnja izvodi neka nova tvrdnja koja proizlazi iz prethodnih činjenica.

Kao metoda istraživanja obrađena je studija slučaja, a podaci su prikupljeni na temelju; analize liječničkih dokumenata, intervjua s roditeljima i promatranja djeteta. Podaci o izabranom slučaju prikupljeni su u cilju poduzimanja stručne intervencije i dolaženja do prvih spoznaja. Stručnim provođenjem postupaka došlo se do spoznaja koje će studentima biti korisne za rješavanje sličnih problema.

2. PRIČANJE, PREPRIČAVANJE I PRIPOVIJEDANJE

Pričanje, prepričavanje i pripovijedanje nisu jednoznačni pojmovi i valja ih terminološki razgraničiti. Pričanje i pripovijedanje uvriježeno se smatraju sinonimima, dok se u stručnim literaturama može pronaći pojašnjenje kako je pripovijedanje širi pojam koji obuhvaća i pričanje i prepričavanje. Prema definiciji, pripovijedanje je složena jezično-spoznajna sposobnost koja na spoznajnome planu zahtijeva strukturiranje priče, odnosno stvaranje početka, sredine i kraja, a na jezičnome planu destrukuiranje jezika i jezično oblikovanje priče (Velički; prema Kuvač, 2005). Termin pričanje odnosi se samo na živo usmeno izlaganje izvornog sadržaja, dok je prepričavanje usmena interpretacija pročitanoog sadržaja ili onoga što smo čuli ili pročitali (Velički; prema Težak, 1998). Prepričavanje je sažeto ili opširno pripovijedanje, odnosno iznošenje već poznatih informacija. Prepričavajući posredno, odnosno po sjećanju priopćavamo tuđe doživljaje i događaje u kojima nismo sudjelovali (Velički; prema Pavličević-Franić, 2005).

Konstruktivski model stvaranja priča krivuda kroz mnoge razine- osobne priče, obiteljske, priče društvenih zajednica, priče iz mnogih kultura- prošlih i sadašnjih. Među radovima koji se bave utjecajima između pismenosti i usmenosti, svakako su instruktivni oni o povijesti nastanka i objavljivanja najpoznatijih zbirki bajki i priča braće Grimm. Usmene se bajke i priče počinju bilježiti već od druge polovice 19. stoljeća, što tijekom 20. stoljeća prelazi u normu. Međutim, vjerodostojno bilježenje verbalnih i neverbalnih aspekata usmenog pripovijedanja realizira se tek u drugoj polovici 20. stoljeća, pojavom i razvojem audio-vizualnih metoda bilježenja. U hrvatskom kontekstu, bilježenjem se bave istraživači i suradnici zagrebačkoga Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada Institut za narodnu umjetnost), osnovanog 1948. godine. Kako to svjedoče i priče koje su bilježili Grimmovi (a koje su pripovijedali njihovi pismeni i načitani kazivači i kazivačice), isprepletenost pisanog i usmenog nije ograničena samo na usko područje bilježenja ili objavljivanja usmenih tekstova. S izumom tiska, a posebice s pojavom masovnog

tiska u 19. stoljeću, rapidno raste i utjecaj pisane književnosti na usmenu. U hrvatskom kontekstu, šezdesete godine prošlog stoljeća vrijeme su prvih antologija pripovijedaka u kojima prevladavaju netom prikupljeni tekstovi koje su članovi Instituta prikupili na terenu (iz Istre, dubrovačke okolice, Banije, Like, doline Neretve). Sa sigurnošću se može reći da hrvatsko kulturo nasljeđe nalazi svoj izraz u povijesnim pričama i bajkama i takav se izraz kulturnog nasljeđa prenosi djeci kroz pričanje i pripovijedanje.

2.1. Pojmovno određenje priče

Iako Solar navodi kako se pojam *priča* ne može precizno pojmovno odrediti, on kazuje kako priča označava mit, redosljed i sustav u književnom djelu opisanih događaja, a klasificira se kao određena književna vrsta. Nadalje navodi kako priču čine određene glasine o ljudima i događajima, a priču definira kao složenu cjelinu u kojoj se redaju manji dijelovi koji ju izgrađuju čime ona postaje cjelina. Tu definiciju tumači kroz pripovijedanje u kojem odsutnost pojedinoga dijela i uzetoga samog za sebe, ne bi omogućilo pripovijedanje (Solar, 2004).

Kearney (2009) navodi kako priče nastaju povezivanjem događaja iz prošlosti sa sadašnjošću prožete svijetom mašte, želja i mogućnosti. Nadalje navodi kako početak priče „*bilo jednom davno*“ potiče maštu brojnih slušatelja. Tako Bettelheim (2000) navodi kako priča navodi na razvijanje mašte kod slušatelja, dijete zabavlja i u njemu budi radoznalost, i na taj način zadržava njegovu pažnju. Priča djetetu život tako što mu potiče maštu, pomaže mu razviti um i probuditi osjećaje, ukazuje mu na njegove poteškoće, ali istovremeno mu nudi rješenja za njegove probleme. Istovremeno, priča mora biti povezana sa svim aspektima djetetovih osobina, pri tom podržavajući njegovo samopouzdanje i budućnost Bettelheim (2000).

Crnković definira priču kao o glavnu vrstu dječje književnosti te kako upravo priča zauzima njezin najveći opseg. Crnković navodi kako razumijevanje priče prati djecu od najranijih početaka, u samim počecima usvajanja jezičnog sustava, pa sve do kraja djetinjstva kojim interes za priču ne staje. Upravo u toj najranijoj dobi dijete se interesira za poznavanje i proučavanje svijeta. Tada mu je priča i njezino razumijevanje na puno dubljoj razini i može ju proučavati s drugačijega stajališta (Crnković, 2000).

Visinko (2005) isto tako navodi da djeca prilikom slušanja, čitanja i pripovijedanja priča razvijaju osjetljivost za književni izraz te jačaju svoje jezične i literarne sposobnosti. Osim toga, priča nudi mogućnost uspostavljanja i jačanja odnosa te stvaranja privrženosti između djeteta i odrasle osobe, odnosno roditelja ili odgajatelja. Djeci se tijekom slušanja priče javljaju mnogi pozitivni osjećaji te u djetinjstvu doživljavaju iskustva koja će imati veliki utjecaj na njihov daljnji život.

Etimologija riječi priča dolazi od grčke riječi *mythos* koja je označavala priču u tradicionalnom smislu (Kearney, 2009). U engleskom jeziku sadržano je nekoliko termina koji u suštini značenja podrazumijevaju priču. Pa je tako pojam *story* u engleskom jeziku opći pojam za priču, pojam *short story* označava kratku priču, dok termin *tale* također podrazumijeva priču, ali više se referira na bajku, ali i pripovijetku. Njemački jezik sadrži izraze za priču poput *erzählung*, koji označava pripovijedanje, zatim *geschichte* kao pripovijest, *sage* i *märchen* te *fabel* kao basnu, ali i *samu fabulu priče* (Solar, 2004). *Sage je u širem smislu povezana s mitom, dok se märchen poistovjećuju s bajkom* (Bettelheim, 2000).

Prema Visinko (2005) priča je nadređeni pojam koji se dijeli na tri podvrste: *bajku, fantastičnu priču i pripovijetku*. Velički (2013) priče dijeli na: *malešnice i rimovane priče, priče o okolini i pojedinim područjima znanja, problemske priče, fantastične priče i bajke*.

Prema Velički (2013), bajke su jedinstvena književnoumjetnička forma i u sebi sadrže izravna i skrivena značenja. Najdublje značenje bajki različito je za svaku osobu u raznim trenucima njezinoga života. Bajke se ne mogu svesti samo na estetski užitak; bajke dotiču i dušu; dubinu našeg bića, u kojima se nalaze iskustva kao što su ljubav, strah, bijes.... To je ljepota umjetnosti bajke; u nekoj priči prepoznajemo sebe.

Proučavanjem i razumijevanjem bajki bavili su se mnogi stručnjaci s područja književnosti i jezika, te brojni književni teoretičari, folkloristi i etnolozi. U drugoj polovici 19. stoljeća istraživači su se zainteresirali za ulogu pripovjedača. Pri tome, oni nisu bili samo prenositelji davne tradicije, već su svojim izborom, stihovima i načinom pripovijedanja pridonosili širenju različitih načina prenošenja (interpretacije) bajki. Pri tome je zabilježeno djelovanje slušateljstva na stvaranje priče, tj. bitna uloga konteksta u koji je bajka smještena. Tokom 20. stoljeća razvio se nešto drugačiji interes za smisao bajki i njihovu interpretaciju. Od velikog značenja bila je dubinskopshihoska teorija C.G. Junga, koji smatra da bajke simboliziraju nesvjesne duševne preobrazbe, odnosno likovi nisu viđeni kao ljudi, nego predstavljaju arhetipske sastavnice ljudske duše (Velički: prema Jung, 1974).

Na freudovskoj psihologiji temelji se ideja da dijete uz pomoć bajki tijekom odrastanja savladava psihološke probleme. Ta je teorija korištena i u dječjoj psihoterapiji. Smatra se da je djetinjstvo onoliko lijepo, koliko je obogaćeno lijepim slikama. Na tome se temelji njegov pogled na samog sebe u kasnijim periodima života. Stoga, Velički (2013) navodi kako je prilikom interpretiranja bajki uvijek važno naglašavati razliku između dobra i zla, odnosno što je prihvatljivo ponašanje. No, prenijeti djeci uvjerenje da je svijet dobar, a život vrijedan truda, nije lak zadatak. U sljedećem poglavlju krenuti će se u razmatranje kojemu je cilj naglasiti važnost vještine i umijeća pripovjedača.

2.2. Kompetencije pripovjedača

Pripovijedanje priče teže je u odnosu na čitanje. Osim ako nema za to prirodni talent, pripovjedač mora prvo naučiti priču, ali neke „stepenice“ u tome mu mogu pomoći: pripovijedati neke dijelove, a pročitati druge; nacrtati slike tijekom pripovijedanja; koristiti lutke kao pomoć pri pripovijedanju. Usmena tradicija pripovijedanja priča stvara izravni kontakt između pripovjedača i slušatelja, budući da nema knjige kao posrednika doživljaju priče. Očima, glasom i gestama pripovjedač stvara nevidljive spone sa slušateljima, čiju pažnju može zadržati od početka do kraja priče. Kod djece, ta „povezujuća sila“ može pomoći da se

pridobije i pojača koncentracija i na taj način poveća kapacitet djeteta za učenje. Iako je pripovijedanje bez sumnje življi i osobniji način iznošenja priče, oboje, i pripovijedanje i čitanje važni su načini za iznošenje ili prikazivanje priča. Oba načina imaju svoje mjesto. Osobito danas u doba ekranizacije, pričanje ili čitanje dobiva veće značenje,

Kako bi priča bila kvalitetno ispričana, pripovjedač mora posjedovati određene kompetencije. U vrijeme usmene predaje, pripovjedač nije mogao biti bilo tko, već je morao posjedovati određeni talent i vještine prenošenja priče. Pripovjedači su bili vrlo cijenjeni u društvu, išli su od mjesta do mjesta i prenosili životne priče- životne mudrosti. Naglašavali su razliku između dobra i zla, tame i svjetla, plime i oseke; zadaća im je bila slušateljima prenijeti poruku da se sve teškoće mogu savladati. Pri tome nije do izražaja dolazila osobnost pripovjedača, nego bit priče. Ni djeca od pripovjedača ne očekuju ništa drugo, nego sigurno vodstvo kroz priču. Pripovjedač priču može predati/prenijeti djeci samo ako on sam voli odabranu priču i ako je postala dio njega. Velički, navodi se na Johannes Merkela, navodi sljedeća pravila koja bi dobar pripovjedač trebao posjedovati (Velički, 2013: 44):

- kad god je moguće pričati bez tekstualnog predloška (knjige)
- s djecom održavati kontakt očima
- pričati priču u krug, kako bi se postigla prisna atmosfera
- upotrebljavati geste i mimiku, kako bi bila potpomognuta radnja i njezin tijek
- povremeno upotrijebiti određena sredstva za pomoć u prenošenju priče
- uvažavati intonaciju, stanke, ritam, tempo, intenzitet
- ne pričati prebrzo- uvijek je bolje pričati sporije
- u određenoj mjeri upotrebljavati različitu boju glasa
- igrati se glasom (jačina, rima, brzina, intonacija)
- umetnuti stanke
- upotrebljavati jezik koji djeca razumiju, ali ga istovremeno obogatiti kako bi djeci bili dobar govorni uzor

- uključiti djecu u priču (na način da oponašaju geste, pokrete i postavljaju pitanja)
- ukoliko je potrebno, nepoznate riječi pojasniti unaprijed
- ukoliko je potrebno, nastaviti ili preraditi priču (uz pomoć igara, lutaka i sl.)

Prije pričanja svaki bi pripovjedač trebao dobro poznavati priču. Pritom je važno (Velički, 2013:45)

- prvo se samostalno pozabaviti slikama u priči
- razmisliti o osnovnom tonu priče
- promatrati slike u svojoj mašti- kako izgledaju likovi, koje slike izazivaju pojedine rečenice
- razmisliti o simbolima i pokušati ih protumačiti
- razmisliti kako bi odabrana priča mogla utjecati na djecu
- veseliti se pričanju, jer to pozitivno utječe na djecu
- osvijestiti da pričamo za druge
- voditi brigu da nakon priče ostane dovoljno vremena za opuštanje i stvaranje dojmova (priča se ne priča samo radi popunjavanja vremena)
- probuditi u slušateljima radost zbog pripovijedanja.

Tek pozornim proučavanjem i razmišljanjem o navedenim uputama, te njihovom uporabom u pričanju, pripovjedač će steći kompetencije potrebne za kvalitetno prenošenje priče djeci.

2.3. Pripreme za pripovijedanje

U suvremeno vrijeme širokog raspona ekranizacije, djeca stvaraju dojmove više s televizora, mobitela, računala, tableta, a manje kroz priče. Kada se djetetu priča bajka, ono stvara sliku na temelju riječi. No, zbog navedenih vanjskih utjecaja, sposobnost stvaranja unutarnjih slika je manja. Stoga je pričanje često puta potrebno obogatiti dodatnim sadržajima (igračke, geste...). Pričanjem, a ne čitanjem, razvija se kontakt s djetetom; prvo očima, a onda pokretima i gestama. Na taj način dijete postaje zainteresirano, potiče se koncentracija, te dijete istovremeno može slušati i gledati. Način na koji pripovjedač priča, utječe na slušatelja, a energija koju ulaže u pričanje i usmjerava prema djeci, vraća mu se kroz njihovo oduševljenje tijekom pripovijedanja. Pripovjedač obilježava svaku riječ, stoga se valja kvalitetno pripremiti.

Prije svega, pripovjedač mora biti dobro upoznat s pričom. Pripremati za pripovijedanje se može na način da jednu rečenicu, odnosno njezine riječi izgovori više puta, ali na različite načine. Velički (2013) navodi sljedeće primjere na koji se, za predvježbu, rečenice mogu izgovarati (Velički, 2013:48):

- izgovarati rečenicu različitim tempom/brzinom
- zanemariti interpunkciju
- kao da vam je smiješno ili kao da ste tužni
- kao da vam se spava
- kao da čitate vijesti na televiziji
- tako da se naprave stanke ispred glagola i/ili rečenice

Druga vježba podrazumijeva duboko razumijevanje priče, a osobito bajke. To se može postići na način da pripovjedač bajku pročita temeljito, rečenicu po rečenicu, a pri tome da utone u bajku- stvarni svijet i svoja razmišljanja ostavi iza sebe. Može zatvoriti oči, gledati koje slike dolaze i promatrati ih. Ako je pripovjedač jedan, on potom slike i doživljava zapisuje. Ukoliko se radi u skupini, tada se međusobno mogu razmijeniti iskustva doživljenog. Na taj način ostali imaju priliku doživjeti isto, iz različitih perspektiva.

Svatko će razviti vlastite slike o onome što je čuo/vidio/pročitao. Arhetipi ili duševne slike daju nam slobodu vlastitih slika. Pripovjedač bajki mora živjeti u tim slikama, mora ih dobro poznavati. A opet, to nisu krute slike, već se kod svakoga pripovijedanja mijenjaju. Pripovijedanje je samo po sebi promjenjivo, ono po obliku, obilježava i stvara kako pripovjedača, tako i slušatelja (Velički: prema Betz, 2001).

Odabir priče za čitanje ili pričanje nije lak zadatak. Često roditelji ili oni koji rade s djecom traže preporuke o knjigama koje su primjerene određenoj dječjoj dobi. Iako prijedlozi mogu biti korisni, dob nikako ne može biti jedini indikator za odabir priče. Prilikom odabira priče, kao polazište treba biti individualan pristup svakom djetetu. Ono što jedno dijete ili jednu skupinu djece zanima i ono što mogu razumjeti, ne znači nužno da je pravilo i za drugu djecu. Stoga je važno promisliti o načinu na koji djeca žive, o odnosima unutar njihove obitelji, o načinu prehrane, podneblju u kojem žive, o doticaju i poznavanju prirode i slično. Pripovjedač kroz priču uvažava predočenje dječjeg svijeta, no važno je da ne ode predaleko i da taj svijet ne izobliči, jer ipak, i djeca i odrasli žive zajedno.

Zasigurno je teško ispuniti sve zahtjeve, ali svatko može voditi računa o tome što dijete voli, što ne voli, na što obraća pažnju, što ga veseli, što ga plaši i slično. Ali sama djetetova želja ne može biti osnovni kriterij odabira priče. Pripovjedač mora dobro poznavati književnoumjetnički opus, stoga je odgovornost za izbor priče na odrasloj osobi koja živi ili radi s djecom. Odrasli pripovjedač mora dobro poznavati različite priče i biti upoznat s različitim kvalitetnim autorima. Osobito mora biti upoznat s bogatstvom bajki, usmenih narodnih priča i predaja, mitova, legendi. Pri tome valja voditi računa da se radi o izvornome djelu, razne skraćene slikovnice ne prenose u potpunosti slike istovjetne izvorniku, i tome je moć njihova djelovanja ograničena. Riječi dijete uvode u bajkoviti, čarobni svijet. Iako se u bajkama često pronalaze arhaični izrazi, njih djetetu treba približiti, ali ih ne treba previše izmijeniti, jer upravo oni pridonose začaranom ugođaju pripovijedanja.

Razumijevanje nepoznatih riječi može se upotpuniti gestom i mimikom, čili dodatnim pojašnjenjem koje će biti uklopljeno u pripovijedanje. Djeca su po prirodi znatiželjna, svaka nova situacija ili riječ ih zanima. Njih nove riječi ne zbunjuju, nove riječi (pa i arhaične izraze) dijete će početi koristiti i jezično ih prevrtati. To su, primjerice, riječi koje oponašaju prirodne zvukove: fijukati, urlikati, zavijati, pirkati, tapkati... Poseban je izazov odabir priče za djecu najmlađe životne dobi. Pripovjedač prilikom odabira priče za ovu dobnu skupinu treba postaviti ova pitanja: sadrži li priča neku određenu akciju koja je raspoređena u manje epizode? Jesu li likovi jednostavni? Je li svaki događaj jedna maštovita slika koju čine jednostavni, djetetu poznati elementi? Ima li ponavljanja u priči? Pričama se nastoji pratiti tijekom godine i blagdani koju odgovaraju našoj kulturi (Velički, 2013:52).

2.4. Pripovjedački proces

Kako je navedeno, prije pričanja priče potrebna je kvalitetna priprema. Velički (2013), na temelju vlastitog iskustva, te konzultiranjem literature, navodi sljedeće odrednice pripovjedačkog procesa:

1. Stvaranje sheme- riječi u priči mogu prenijeti informaciju, no nadopunjavanjem, poruka može biti mnogo šira od puke informacije. Kako to postići? Svaki jezik sadrži shemu po kojoj se stvaraju rečenice, ne znajući pri tome kako će ona na kraju biti izgovorena. Odabir vrste riječi i njihov poredak čine odrednicu pojedinih stilova; imenice i glagoli prenose informaciju, a pridjevi omogućuju stvaranje slikovnice kroz slikovni govor. Bajke shemu ispunjavaju na idealan način; bajka ima junaka, slijedi događaj koji zahvaća junaka, junak se mora suočiti s tim događajem i dovesti ga do rješenja, a time priča završava.

2. Logika radnje u priči- shema pomaže organizirati priču, ali kako postići da se raznolikost priče zadrži u sjećanju pripovjedača i da ju on iznova priča? To omogućava tijek radnje koji se pamti u slikama, što znači da za vrijeme pričanja pripovjedač sebi prikazuje slike koje pretvara u jezični izričaj.
3. Prikazivanje gestama- prikazivanje gestama puno je više od svakodnevnog pričanja. Popraćeno je znakovima koji prate govor i neverbalnim razumijevanjem između pripovjedača i slušatelja. Prikazivanje gestama podržava sposobnost predočavanja. Pričanje uz gestakulaciju smatra se audiovizualnim predstavljanjem priče.
4. Pronaći ili stvoriti formulu- pripovjedač se rijetko susreće s pričama koje su već spremne za pričanje. Kako bi priča postala dobra priča, pripovjedač treba unijeti dio sebe, svoje doživljaje, iskustva. Pronaći formulu znači utvrditi te rečenice koje, fraze i sl. koji su postali nezamjenjiv sastavni dio priče.
5. Stvaranje atmosfere- prostor u kojem je priča ispričana, boje, mirisi, način uređenja prostorije rituali su u kojima se djeca smiruju i slušajući stvaraju vlastite unutarnje slike.

2.5. Zašto je pripovijedanje bitno

U današnje doba elektroničkih medija i velikog broja superjunaka, nažalost, ostaje sve manje vremena i mjesta za bajke. Bajke su odlično odgojno sredstvo i pomoć pri odgajanju, jer kao što postoji onaj vidljivi svijet odrastanja djeteta (nicanje zuba, puzanje, hodanje), tako postoji i onaj nevidljivi- unutrašnji rast i razvoj. Da bi savladalo psihološke probleme odrastanja, razočaranja, suparništvo s braćom i sestrama, steklo osjećaj moralne obaveze- dijete mora shvatiti što se zbiva u njegovom svjesnom *ja*, kako bi se moglo uhvatiti u koštac s onim što mu se zbiva u podsvijesti. To razumijevanje dijete ne može postići racionalnim razumijevanjem pojava, već upoznavajući sebe ispredanjem maštarija. Ovdje bajke imaju ogromnu prednost, jer nude djetetu one slike i dimenzije koje dijete ne bi moglo otkriti samo. Još je važnije što bajke mogu djetetu dati slike s kojima može izgrađivati svoje maštarije i dati bolji smjer svom životu.

Današnja djeca više ne odrastaju u sigurnosti velike obitelji, stoga je više nego u vrijeme stvaranja bajki važno današnjem djetetu prikazati junake koji moraju u svijet ići sasvim sami, i koji, slijedeći svoj put s dubokim samopouzdanjem, nailaze na sigurna mjesta. Suvremena djeca često se osjećaju osamljenima, te se mogu poistovjetiti s junacima. Sudbina junaka uvjerava dijete da se ono može osjećati osamljeno, ali da će, ako i oni, u životu biti usmjeravano na svakom koraku, a pomoć će doći kada ureba. Više nego ikad, djetetu je potrebno ohrabrenje što ga nudi slika osamljena čovjeka, koji svejedno ostvaruje osobni uspjeh, te uspješno komunicira i surađuje sa svijetom oko sebe. Bajka, dakle, osim što zabavlja dijete, daje mu sliku o samome sebi i potpomaže razvoj njegove osobnosti. Bajke, u maštovitom obliku, prikazuju zdrav proces ljudskog razvoja i privlače dijete da u njemu sudjeluje, da sam kreira svoju osobnost.

Dijete kroz bajke dobiva jasnu sliku između dobra i zla. Velik broj priča braće Grimm sadrži religiozne aluzije ili egzistencijalne probleme. Suvremene priče za djecu uglavnom izbjegavaju ove probleme, ali isto tako ne spominju se smrt, starenje, niti granice našeg postojanja, niti želja za vječnim životom. Današnja prevladavajuća kultura želi zavaravati da čovjekova tamna strana ne postoji. Bajkama je svojstveno naglasiti pitanje životne dvoumice. Likovi u bajci jasno su ocrtni, kao i granica između dobra i zla. Suprotno onome što se zbiva u suvremenim pričama, u bajkama je zlo sveprisutno, kao i vrlina (utjelovljeno u likovima). Kao i u životu, dobro i zlo susrećemo svugdje, a sklonost i jednom i drugom postoji u svakom čovjeku. Djetinja opredjeljenja ne zasnivaju se toliko na odnosu ispravnog i neispravnog, već na tome tko pobuđuje njihovu simpatiju, a tko antipatiju. Što je dobar lik jednostavniji i otvoreniji, to će se dijete lakše s njim poistovjetiti, a loš lik odbaciti. Dijete se s dobrim likom ne poistovjećuje zbog njegove dobrote, već jer ga junakov pozitivan položaj duboko privlači. Dijete se pita na koga želi nalikovati; ako je taj lik iz bajke dobra osoba, tada dijete odlučuje da i ono želi biti dobro. Može se zaključiti da su bajke djetetu smjer i putokaz prema mogućim rješenjima.

3. PRIPOVIJEDANJE UZ POMOĆ OSJETILA

Visinko navodi da riječi znače više od onog što, koristeći ih, njima izražavamo; tako bi i sadržaj knjige trebao značiti prilično više od onog što je autor mislio dok je knjigu pisao (Visinko, 2005: 103). To znači da pripovjedač pričanje može obogatiti različitim elementima: literarnim, likovnim i glazbenim. Vladimira Velički ukazuje na bajkovite pomagače: pripovjedači bajki, kao u pravim bajkama, pri pripovijedanju imaju pomagače, koji mogu biti vidljivi i nevidljivi. To su prije svega materijali koji će djeci pomoći doživjeti bajku osjetilima. Ipak, Velički smatra da s takvim materijalima treba biti primjeren i štedljiv kako se djecu ne bi izložilo prevelikoj količini različitih dojmova. Njihovom prevelikom uporabom odvlači se djeci pozornost s bajke. Mirisi, boje, zvukovi, okusi... trebaju biti korišteni pozorno i promišljeno (Velički, 2013:77). u sljedećim poglavljima biti će objašnjeno kako osjetila oblikuju priču.

3.1. Senzorna integracija

Senzorna integracija, prema Ayres je organizacija osjeta za upotrebu. Putem osjetila čovjek dobiva informacije o stanju tijela i okoline koja ga okružuje. Neizmjereno mnogo bitova i senzornih informacija pristiže u mozak svakog puta, i to ne samo iz očiju i ušiju, već također iz svakog dijela našeg tijela. Imamo posebno osjetilo koje otkriva silu gravitacije i gibanja našeg tijela u odnosu prema zemlji (Ayres, 1979: 16). Osjeti nastaju kao rezultat podraživanja živčanih stanica. Biokemijski su procesi također uključeni u stvaranje impulsa. Da bi dobili značenje, ovi impulsi moraju biti integrirani. Integracija je ono što osjete pretvara u percepciju. Čovjek percipira svoje tijelo, druge ljude i stvari zato što je mozak integrirao senzorne impulse u smislene oblike i odnose. Kada promatramo naranču, naš mozak integrira vidne osjete, pa tako doživljavamo boju i oblik. Kada ju dotaknemo, osjeti nastali podraživanjem živčanih stanica u prstima i šakama se integriraju i oblikuju spoznaju da je izvana namreškana, a iznutra vlažna. Integracija njušnih osjetila daje nam informaciju da ima kiseli miris (Ayres, 1979: 17-18).

Senzorna integracija počinje se razvijati još u utrobi, kada fetus počinje osjećati pokrete majke. Nastavlja se razvijati u djetinjstvu, vrlo intenzivno kada dijete uči puzati i stajati, potom nakon prve godine kroz igru, jer dijete organizira osjete svog tijela i sile teže, zajedno sa slikom i zvukom. Razvoj senzorne integracije osobito je izražen tokom čitanja; čitanje zahtijeva kompleksnu integraciju osjeta iz očiju, očnih i vratnih mišića i posebnih osjetilnih organa u unutarnjem uhu. Primjerice, kod plesača i gimnastičara dobro je razvijena senzorna integracija osjeta tijela i sile teže, što omogućuje da njihovi pokreti postanu graciozni. Slikari i kipari oslanjaju se na integraciju iz oka i ruke. Ljudi koji su smireni, obično su takvi zbog dobre integracije živčanog sustava. Geni su temelj razvoja senzorne integracije. Iako svatko ima sposobnost razvoja, senzorna se integracija razvija postupno kroz mnoštvo situacija i kroz izazove tijekom djetinjstva.

Prema Ayres, adaptivna integracija je svrhovit, prema cilju usmjeren odgovor na osjetilni doživljaj. Dijete vidi zvečku i poseže za njom. Posezanje je adaptivna reakcija. Jednostavno besciljno mahanje rukama nije. Kompleksnija adaptivna reakcija javlja se kada dijete percipira da je zvečka predaleko i puzi da je dohvati. Kod adaptivne reakcije dijete savladava teškoću i uči nešto novo. Formiranje adaptivne reakcije pomaže mozgu da se razvije i organizira. Većini odraslih to izgleda samo kao igra. Međutim, igra je sastavljena od adaptivnih reakcija koje ostvaruju senzornu integraciju. Dijete koje nauči organizirati svoju igru, kasnije će naučiti organizirati svoje školske obaveze i kasnije će postati organizirana odrasla osoba. Sve do sedme godine mozak je aparat za senzornu obradu. To znači da on nešto osjeća i direktno iz osjeta dobiva značenje. Malo dijete ne razmišlja puno o stvarima oko sebe, ono je uglavnom usmjereno da ih osjeti i da se kreće s obzirom na te osjete. Njegovi prilagođeni odgovori su više mišićni ili motorički, nego mentalni. Tako se prvih sedam godina života naziva razdobljem senzomotoričkog razvoja (Ayres, 1979: 19).

Čovjek je stvoren da uživa u aktivnosti koje pospješuju razvoj mozga. to je razlog zašto djeca vole da ih se dignu, gura, grli, zato vole skakati, trčati, igrati se u parku ili na plaži. No, kako je već navedeno, ne razvije se svaki mozak jednako. Ako mozak slabije obavlja posao senzorne integracije, to će djetetu predstavljati brojne probleme u kasnijoj dobi. Ayres navodi kako je danas u Americi 5 do 10% djece koja imaju problem slabije integracije, što ih usporava u učenju ili uzrokuje probleme u ponašanju. Danas još nema načina da se moždani poremećaj utvrdi u ranoj fazi. Problem senzorne integracije nije medicinski problem i ne može se izolirati. Iskusan stručnjak može prosuditi kako djetetov mozak funkcionira, no najčešće se problemi primjećuju kada dijete krene u školu. Čitanje i pisanje učitelji smatraju osnovama, ali to su krajnje složeni procesi koji se mogu razviti samo na čvrstim temeljima senzorne integracije. Problem senzorne integracije koji je u ranom djetinjstvu sporedan, može postati hendikep kada dijete krene u školu. Osim što ne može učiti kao njegovi vršnjaci, dijete sa slabo razvijenom senzornom integracijom ni ne igra se vješto kao druga djeca. Ono može vidjeti, čuti ili osjetiti nešto, ali zato što ne može integrirati informacije iz svojih očiju, ušiju, ruku i tijela, na to ne reagira adaptivno. Može se reći da ne razumije stvari jednako kao druga djeca njegove dobi.

Nadalje, kod djece s nerazvijenom senzornom integracijom ključan je problem zaostajanje u razvoju govora. Takva djeca mogu dobro čuti i razumjeti riječi, ali ne mogu upravljati svojim ustima i riječi formulirati i izgovarati. Bez jasne poruke iz očiju i ušiju, dijete ne može bojiti između dvije linije, sastaviti slagalicu, rezati škarama ili zalijepiti dva lista papira. Neka djece koja imaju problem razvoja senzorne integracije ne mogu organizirati kožne osjete. Mogu se razljutiti kada ih netko dotakne ili čak stoji pokraj njih. Puno je hiperaktivne djece, baš zbog nerazvijene senzorne integracije. Nakon nekoliko godina, kako se razvija i promatra svoje vršnjake, dijete zapaža da je različito. Dijete mijenja sliku o sebi, misli da je glupo i zločesto, a problem povećavaju i roditelji koji pred dijete stavljaju zadatke koje ne može izvršiti. Samo uz adekvatnu roditeljsku i stručnu pomoć, dijete će biti u stanju imati normalan život, uživati u društvenim kontaktima i dati svoj doprinos društvu, iako razvoj njegove osobnosti vjerojatno nikad neće biti optimalan.

Neuroznanstvenici su dokazali kako interakcija s obogaćenom okolinom poboljšava strukturu, kemizam i funkcioniranje mozga. U nastavku rada biti će objašnjeni osjeti, „hrana za mozak“, koji pomažu mozgu da se razvije i da potom funkcionira.

3.2. Vid i vizualno okruženje

Prema Ayres, zjenica oka je receptor koji je osjetljiv na svjetlosne valove iz okoline. Svjetlo podražuje zjenicu i šalje električni impuls do centara za vidnu obradu u mozgu. Ti centri obrađuju impulse i povezuju ih s drugim vrstama senzornih integracija, osobito podražajem iz mišića, zglobova i vestibularnog sustava. Ovakva integracija mozga oblikuje čovjekovu svijest o okolini i položaju predmeta u njoj. Jezgre moždanog debla tada šalju impulse ostalim dijelovima moždanog debla i malog mozga, da se integriraju s onim motoričkim porukama koje odlaze do mišića koji pokreću oči i vrat. Ovo je neuralni proces koji čovjeku omogućuje da očima i glavom slijedi objekt koji se kreće. Neki od ovih impulsa putuju prema različitim strukturama moždanih hemisfera, u cilju dodatne organizacije, dotjerivanja i integracija s ostalim vrstama osjeta. Neki od senzornih unosa sežu do vidnih područja velikog mozga, gdje se javlja fina, precizna diskriminacija vidnih detalja- no uvijek uz pomoć informacija koje dolaze iz drugih osjeta. Da bismo u predmetima u okolini, a pogotovo na listu stranice knjige, potrebno je pravilno funkcioniranje na svim razinama mozga i integracija puno vrsta osjeta s vizualnim unosom.

Na slici 1 prikazan je primjer nerazvijene sposobnosti čitanja kod djeteta. Djeca koja se susreću s ovakvim izazovima mogu reagirati različito; netko će se rasplakati, netko će se povući u sebe, netko će postati agresivan.

Sunce nas opet grije. U naš grad stiglo je proljeće.
Proletno cvijeće ukrasilo je prirodu. Livade su pune mirisnog cvijeća.
Visbabe, jaglace i šafirane nazivamo vjesnicima proljeća.
Pčele lete šare i mirisi u livadama.
Vratile su se i ptice selice. Medo se probudilo iz zimskog sna.
Onako mišavi pospan veselo se proleću.

Slika 1: Primjer teškoće djeteta u optičkom dijelu

Izvor: Velički, V.: „Low level“ funkcije kao temelj uspješnog učenja

U smislu čitanja i propovijedanja, vid ima značajnu ulogu u stvaranju doživljaja. Svijetlost, boje i simboli moraju djelovati skladno. Uvijek valja uvažavati simboliku boja. Svako podneblje ima boje i simbole vlastitog kulturološkog kruga, koje treba uvažavati. Ukoliko se koriste boje i simboli neke druge kulture, pripovjedač ih prvo mora objasniti sebi, kako bi ih znao i mogao objasniti djeci.

Velički navodi simbolike boja, samo u osnovnim crtama, kao poticaj na šire promišljanje (Velički, 2013:78, prema Gunther, 2007):

Crvena- znači život, element vatre. Crvenkastim maramama stvara se osjećaj topline i zaštićenosti. U toplim crvenkastim nijansama djeca se osjećaju ugodnu. No, crvenu treba izbjegavati kao signalnu boju.

Zelena- znači prirodu. Zelene marame asociraju na prirodu i šumu. Zelena boja djeluje umirujuće.

Smeđa- djeluje zemljano i arhaično. Smeđim se maramama prikazuju stare kuće, pećine, element zemlje.

Narančasta- harmonizira prostoriju i osjećaje. Označava životnu radost, želju za razgovorom.

Žuta- označava Sunce, slavlje i sjaj, potiče koncentraciju i pobuđuje osjetila.

Tamnoplava- podsjeća na noćno nebo i noć, djeluje hladno i mirno.

Svijetloplava- označava nebo i vodu, označava element vode.

Crna- djeluje potišteno i treba je izbjegavati.

Bijela- znači čistoću, dvorac i proljeće. Ako se radi sa bijelim maramama, svjetlosno se efekti mogu pojačati korištenjem ogledala, staklenim kuglama i kristalima.

3.3. Zvuk i važnost slušnog okruženja

Zvučni valovi podražuju receptore iz srednjeg uha, koji potom šalju impulse do centara za sluh u moždanom deblu. Ove jezgre mozga obrađuju zvučne impulse zajedno s impulsa koji dolaze iz vestibularnog sustava, te mišića i kože. Centri za obradu zvuka jako su blizu centrima za vidnu obradu u moždanom deblu i oni međusobno razmjenjuju informacije. Kao i kod vidnog unosa, i zvučni unos putuje do ostalih dijelova moždanog debla i malog mozga, da bi se integrirali s drugim osjetilima i porukama. Slušna informacija, koja je tada kombinirana s ostalim senzornim informacijama, odlazi u nekoliko dijelova moždanih hemisfera. Ako se zvučna informacija nije kombinirala s ostalim informacijama iz ostalih osjetila, osoba će imati problema s otkrivanjem značenja onoga što je čula. Potrebno je puno kombiniranja s vestibularnim i drugim podražajima, da bi, ono što smo čuli dobilo smisao. Na svakoj razini mozga poruka postaje jasnija i preciznija. Najkompliciraniji dio procesa je dotjerivanje određenog zvuka uz smislene riječi i rečenice (Ayres, 1979: 57).

Kod pripovijedanja, doživljaj se može produbiti zvukovima i tonovima. Pri tome se mogu koristiti različiti glazbeni instrumenti koji oponašaju zvukove iz prirode, a za koje nikakva posebna naobrazba nije potrebna. Instrumenti se nalaze kod pripovjedača i on ih koristi kao potporu pričanju. Kod produblivanja doživljaja, instrumenti se mogu dati i djeci. To mogu biti; zvečka, šuškalica, ksilofon, kišni štap, kišno drvo, oceanski bubanj, lira i slično. Također, pripovjedač priču može započeti ili završiti zvukom, umjesto korištenja formule (Velički, 2013: 79).

3.4. Dodir

Koža sadrži puno različitih receptora za primanje osjetilnog doživljaja dodira, pritiska, površine vrućine ili hladnoće ili boli. Iako ne razmišljamo često o ulozi dodira u životu, taktilni je sustav najveći senzorni sustav i ima vitalnu ulogu u ljudskom ponašanju, i fizičkom i mentalnom. Receptori za dodir ispod vrata šalju impulse u kralježničnu moždinu, a ti se impulsi potom uspinju do moždanog debla. Iz moždanog debla taktilne se informacije prenose dalje po ostalim dijelovima mozga. veliki dio ovih osjeta nikad ne stigne u one dijelove mozga koji stvaraju svijest o osjetu. Umjesto toga, te razine koriste niže razine mozga i tako pridonose tome da se efikasnije krećemo, utječu na emocije, te daju značenje drugim vrstama senzornih informacija, jezgre u moždanom deblu koje obrađuju taktilni poremećaj mogu osobi reći da ju je nešto dotaklo, te je li to mokro, hladno ili grebe. Općenito, moždano deblo stvoreno da otkrije je li podražaj opasan. Taktilni se impulsi kreću posvuda po mozgu. Taktilni se sustav razvija prvi, još u maternici i sposoban je za efikasno djelovanje dok se vidni i slušni sustavi tek počinju razvijati. To su glavni razlozi zašto je dodira jako važan za neuralnu organizaciju u cjelini. Bez velikog dijela taktilne stimulacije tijela, živčani bi sustav imao potencijal postati „neuravnotežen“ (Ayres, 1979: 58).

3.5. Mirisi i okusi kao dio okruženja

Prema Velički, mirisi mogu biti dragocjena nadopuna slušanom okruženju. Primjerice, miris mahovine, suhog lišća, ruže, cvijeća, kruha... prije pričanja, svakako će probuditi želju za slušanjem priče. Eterična ulja također mogu pridonijeti bajkovitoj atmosferi. Biti će dovoljno nekoliko kapljica u vodi mirisne lampice za postizanje novih dojmova. Eterična ulja koja se mogu koristiti za ilustraciju (Velički, 2013:80, prema Gunther, 2007):

Bergamot- potiče, opušta, ohrabruje.

Limunska trava- osvježava, oživljava, potiče koncentraciju i izdržljivost.

Mandarina ili naranča- osvježava, inspirira, potiče živahno raspoloženje.

Lavanda- umiruje, uravnotežava, pročišćuje.

Ruža- harmonizira, opušta, potiče osjetila.

Med- uravnotežava, potiče osjećaj ugone i prihvaćenosti.

Sandalovina- umiruje, uravnotežava, stimulira i zagrijava.

Vanilija- daje toplinu i ugodu.

Cimet- stimulira, zagrijava i opušta zgrčenost, podražava kreativne stanke, djeci je omiljen miris.

Eterična ulja za pričanje bajke mogu djelovati poput boja. Primjerice, kod pričanja *Trnoružice* može se koristiti miris ruže. Mirisi su povezani s limbičkim sustavom, što znači da se uz pomoć mirisa može doprijeti do dubokih dijelova ljudske podsvijesti. Bajka se, prema Velički, može i „otopiti u ustima“. Nakon pričanja *Trnoružice* djecu se može počastiti tortom, medenjacima nakon pričanja *Ivice i Marice* i sl.

3.6. Osjetilo za ravnotežu

Sa suprotne strane vanjskog uha nalazi se unutarnje uho, koje sadrži vrlo složene koštane strukture. Te se koštane strukture nazivaju labirintima, što dolazi od latinske riječi za splet zamršenih prolaza. Labirint sadrži slušne receptore i dvije vrste receptora za ravnotežu-vestibularna osjetila. Jedna vrsta receptora reagira na silu težu. Ti se receptori sastoje od sitnih kristala kalcijeva karbonata (vapnenca) koji su pričvršćeni za živčanu stanicu koja izgleda kao dlaka kose. Sila teže privlači te kristale prema dolje, a pokreti živčane stanice aktiviraju živčana vlakna vestibularnog živca. Ti živci prenose vestibularni senzorni unos do vestibularne jezgre u moždanom deblu. Budući da je na zemlji uvijek prisutna sila teža, receptori za gravitaciju tijekom čitavog života šalju neprekidnu struju vestibularnih poruka. Kada čovjek okrene glavu na jednu stranu, kreće se gore, dolje ili u bilo kojem smjeru, vestibularni podražaj iz receptora za silu težu mijenja informacije u vestibularnom sustavu. Receptori sile teže također su osjetljivi na vibracije kostiju. Druga vrsta vestibularnih receptora leži u maloj zatvorenoj cijevi koja se zove polukružna cijev. Polukružna je cijev napunjena tekućinom. U svakom su unutarnjem uhu tri para kanala: jedan leži u smjeru gore- dolje, drugi lijevo- desno, a treći u smjeru naprijed-natrag. Kada se glava brzo kreće u bilo kojem smjeru, tekućina se nakuplja u jednom ili više parova od ta tri kanala u svakom uhu. Pritisak na tekućine u polukružnom kanalu podražuje receptore koji su smješteni u unutrašnjosti kanala. Receptori tada stvaraju impulse koji putuju kroz vestibularni živac do vestibularne jezgre. Ovaj se senzorni unos mijenja kad god glava mijenja smjer ili brzinu kretanja i stoga se podražaj iz polukružne cijevi naziva- osjet kretanja.

Tehnički bi se to trebalo zvati osjetilni doživljaj akceleracije (ubrzanja) ili decentralizacije (usporenja) glave. Kombinacija podražaja iz receptora za silu teže i polukružnog kanala vrlo je precizna i govori čovjeku gdje se točno nalazi u odnosu na silu težu, kreće li se ili stoji, te kako brzo i u kojem smjeru ide. Možda je teško razumjeti da se ove informacije obrađuju u mozgu, budući da su toliko temeljen da je teško zamisliti kako bi bilo bez njihove obrade. Vestibularni je sustav tako osjetljiv da promjene položaja i kretanja imaju vrlo snažno djelovanje na mozak, i to se djelovanje mijenja s najmanjom promjenom položaja ili kretanja. Ovi efekti počinju se razvijati vrlo rano- još u fazi fetusa. Vestibularna se jezgra pojavljuje već u devetom tjednu

nakon začeca. Od petog mjeseca trudnoće, vestibularni je sustav dobro razvijen, te zajedno s taktilnim i sustavom unutarnjih organa opskrbljuje gotovo čitav senzorni unos mozga fetusa. Tijekom najvećeg dijela trudnoće, majka podražuje vestibularni sustav djeteta kretanjem svog tijela. Vestibularni osjeti najvećim se dijelom obrađuju u vestibularnim jezgrama i malom mozgu. Potom se šalju silazno po kralježničkoj moždini i uzlazno do moždanog debla, gdje imaju snažnu integrirajuću ulogu. Neki se od njih iz moždanog debla šalju dalje do moždanih hemisfera. Impulsi koji silaze niz kralježničku moždinu povezuju se s drugim senzornim i motoričkim osjetima, kako bi čovjeku pomogli u održavanju tjelesnog stava, održavanja ravnoteže i kretanja.

Oni impulsi koji idu gore do viših razina mozga povezuju se s taktilnim propioceptivnim, vidnim i slušnim impulsima, te tako čovjek dobiva vlastitu percepciju prostora, te njegov položaj i smještaj unutar toga prostora. Polukružni kanal daje informacije koje su uglavnom iste kao i one iz žiroskopa u avionu ili svemirskom brodu. Ako bi se žiroskop pokvario, ne bi bilo načina da saznamo u kojem smjeru se brod kreće, stoga bi se brod izgubio. Vidna je informacija beskorisna ako ono što vidimo ne možemo povezati s nekim fizičkim znakom. Polukružni kanal pruža fizičku osnovu koja čovjekovom viđenju daje pravilno značenje (Ayres, 1979: 62).

3.7. Propriocepcija

Riječ *propriocepcija* označava senzornu informaciju koja je nastala zbog stezanja (kontrakcije) i istežanja mišića, te pregibanja, ispružanja i vučenja zglobova između kostiju. Sloj koji pokriva kost također sadrži proprioceptore. Izraz dolazi od lat. riječi *proprius*, što znači svoj vlastiti. Osjeti iz čovjekova tijela naročito se javljaju za vrijeme kretanja, ali također i onda kada čovjek mirno stoji jer mišići i zglobovi neprekidno šalju informacije mozgu da govori o položaju. Budući da je u tijelu toliko mišića i zglobova, propioceptivni sustav je isto toliko velik kao taktilni. Vlastiti osjeti putuju uzlazno po leđnoj moždini do moždanog debla i malog mozga i neki od njih dolaze do moždanih hemisfera. Većina propioceptivnog unosa je obrađena u područjima mozga koji ne stvaraju svjesni doživljaj i tako rijetko primjećujemo osjete mišića i zglobova

dok namjerno ne obratimo pozornost na kretanje. Čak i ako ih pokušamo biti svjesni, mi osjećamo samo mali dio propriocepcije koja je prisutna prilikom kretanja. Priopercepcija pomaže kod kretanja; kad bi je bilo manje čovjekovi bi tjelesni pokreti bili sporiji, nespretniji i zahtijevali bi više napora. Kad propriocepcija iz ruke čovjeka ne bi mogla na zadovoljavajući način poslati poruku o tome što ruka radi, bilo bi teško zakopčati odjeću, izvaditi nešto iz džepa ili zapamtiti na koju se stranu zatvara slavina za vodu. Bez propriocepcije iz ruku i nogu, velika bi teškoća bila spuštanje niz stepenice. Tada bi se čovjek nastojao osloniti na vidne informacije, gledajući izbliza što tijelo radi. Djeca sa slabo razvijenom propriocepcijom obično imaju velikih teškoća uraditi nešto, ako to ne mogu i vidjeti (Ayres, 1979: 59).

Može se, dakle, zaključiti da je propriocepcija svjesnost o položaju tijela; daje nam informaciju o stanju napetosti mišića i tetiva, te omogućuje da prepoznamo smjer kretanja.

4. STUDIJA SLUČAJA

U studiji slučaja opisan je poremećaj senzorne obrade iz spektra autizma i terapija u skladu s tim problemom. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje utjecaja višeosjetilnog pripovijedanja na cjelokupni razvoj djeteta s Aspergerovim sindromom. U ovom istraživanju sudjelovao je jedan dječak u dobi od pet godina. Istraživanje je vršeno u vremenu od rujna 2020. do lipnja 2021. godine u odgojno-obrazovnoj skupini „Lopoči“.

4.1. Aspergerov sindrom

Aspergerov sindrom je razvojni poremećaj koji pripada širokoj kategoriji pervazivnih razvojnih poremećaja. Iako je svijest o zastupljenosti, dijagnostici i terapiji Aspergerova sindroma porasla nakon uključivanja u DSM-IV (1996), postoje još brojna pitanja i nepoznanice koje se vežu uz samu dijagnostiku i intervenciju kod djece i mladih s Aspergerovim sindromom. Glavno kliničko obilježje djece s Aspergerovim sindromom su brojne poteškoće vezane uz socijalne interakcije, poteškoće komunikacije te uski i specifični interesi, iako se radi o populaciji prosječne ili iznadprosječne inteligencije i dobrih ekspresivnih jezičnih sposobnosti. Navedene “jake strane” su ujedno i glavna obilježja koja ih razlikuju od autizma. Teškoće koje se očituju tijekom socijalnih interakcija kod ove djece su: nerazumijevanje neverbalnih signala, emocija, problemi s razumijevanjem metafora, ironije, sarkazma, teškoće u započinjanju spontane konverzacije, “egocentričan konverzacijski stil”, teškoće apstraktnog mišljenja, razvojno neprikladni interesi.

Premda se ovaj poremećaj najlakše prepoznaje s polaskom djeteta u školu kada treba udovoljiti određenim zahtjevima okoline (sjediti mirno, ne ometati drugu djecu dok slušaju, ne upadati u riječ i sl.), uz preduvjet poznavanja tijekom socio-kognitivnog razvoja, ovaj poremećaj se može prepoznati i pratiti još u predškolskome razdoblju, te dijete i roditelje uključiti u odgovarajuće terapijske postupke. Što se tiče etiologije Aspergerova sindroma, postoje različite psihološke teorije te neurobiološka objašnjenja koja objašnjavaju neke od poteškoća navedene skupine.

Potrebna su daljnja istraživanja u tom području kako bi se objasnili eventualni uzroci te utvrdili primjereni terapijski postupci za pojedince s Aspergerovim sindromom.

Budući da su roditeljima dijagnoze bile nejasne s obzirom na slične karakteristike, često je dolazilo do frustracija jer se činilo kako granice poremećaja nisu jasno definirane. Iz toga razloga, u najnovijem priručniku, Aspergerov sindrom ne postoji kao zaseban poremećaj već je svrstan u gornji dio spektra autizma. Iako usvojenost jezika u određenoj mjeri ovisi o intelektualnim sposobnostima djeteta s poremećajem spektra autizma, viši kvocijent inteligencije ne znači nužno i višu razinu jezičnog razvoja. Ovakav razvoj situacije izazvao je polemike u znanstvenim krugovima među kojima i dalje postoje oprečna mišljenja – treba li razdvojiti ova dva poremećaja ili ne.

4.2. Registriranje senzornih promjena

Dječak J.L. (5) rođen kao jedino dijete iz majčine prve trudnoće, unutar tročlane zdrave obitelji u kojoj su oba roditelja zaposlena. Odnosi sa širom obitelji su iznimno dobri, pogotovo s bakama i djedovima koji su često dolazili po dječaka u vrtić i na različite vrtićke manifestacije.

Prva odstupanja i promjene koje se primjećuju kod dječaka su izostanak socijalne interakcije s drugim vršnjacima i djecom iz drugih skupina, poteškoće komunikacije te uski i specifični interesi za pojedina područja. U razgovoru s roditeljima, dobiva se povratna informacija kako je dječak tek nedavno dobio potvrđenu dijagnozu, koja se odnosila na pervazivni razvojni poremećaj- Aspergerov sindrom u dječjoj dobi.

Moj je zadatak bio u određenom vremenskom razdoblju napraviti opservaciju dječaka i odrediti osnovne probleme te poteškoće na koje kao odgojitelj u svojoj profesionalnoj ulozi mogu djelovati. Prepreke u radu odnosile su se isključivo na nedovoljno poznavanje ove vrste teškoće kao takve te nedovoljna educiranost svih dionika odgojno-obrazovne ustanove o načinu rada te pristupu djetetu s Aspergerovim sindromom.

Poticajni faktor je s druge strane bila spremnost svih odgojitelja kao i članova stručnog tima na učenje i stručno usavršavanje neophodno za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Polazna točka je područje socijalne interakcije i komunikacije s drugom djecom, koja su zapravo “vrata” u stvaranju novih prijateljstava i upoznavanju s ljudima i svijetom oko sebe.

4.3. Planiranje aktivnosti

U drugoj fazi provodi se planiranje odgojnih aktivnosti primarno sam bila okrenuta stručnoj literaturi, predavanju i edukaciji koju smo dobili od strane našeg stručnog tima te osobnom istraživanju i proučavanju ove teškoće kroz različite stručne članke, dokumentarne emisije i filmovima.

Nakon prve faze planiranja i osnaživanja svojih kompetencija, krećem u pripremu prostorno-materijalnog okruženja kako bi ono kao takvo djelovalo poticajno na dječaka i njegove interese. S obzirom na to da je dječak pokazao veliki interes, skoro pa fiksaciju na matematiku i matematičke pojmove, centar početnog čitanja i pisanja dodatno obogaćujem didaktikom izrađenom od neoblikovanog materijala te izradom različitih geometrijskih likova koji će privući i drugu djecu da se njima služe. Paralelno s pripremom prostora, iščitavam i proučavam literaturu o AS-u, koju nakon toga pokušavam implementirati u svoj odgojiteljski rad unutar skupine.

Iskustvo u radu s djecom iz PSA do sada bilo je usko vezano za djecu s autizmom, koja su u mom slučaju bila skroz neverbalna i sniženih intelektualnih sposobnosti, pa mi je samim tim pristup dječaku s Aspergerovim sindromom bio jednostavniji. Kroz obogaćivanje prostora i centara u kojima se dječak voli igrati, dodatno motiviram i drugu djecu da se igraju i sudjeluju u aktivnostima u kojima će se ovaj dječak moći povezati s njima i probat naučiti na društveno prihvatljiv način pristupiti drugom djetetu i ući u interakciju. Ovako druga djeca odgojne skupine dobivaju priliku za učenje o razlikama, posebnim interesima, a i sama stječu i stvaraju bolju sliku o sebi, koja uključuje veće samopoštovanje zbog pomaganja drugima.

Najveći izazov u svome radu pronašla sam upravo u učenju i proučavanju AS-a, kao i mogućnost da se vlastitim angažmanom mogu ojačati vlastite kompetencije kao i kontinuirano usavršavati implementiranjem teorije o teškoći u radu unutar svoje skupine.

4.4. Provođenje aktivnosti

U fazi terapijskih aktivnosti, najveći dio podataka potrebnih za realizaciju iste, dobivamo od roditelja, stručnog tima koji je napravio uz pomoć odgojitelja opservaciju dječaka unutar skupine nakon čega započinje kreiranje i ostvarivanje zadanog cilja. Neka specifična ponašanja gotovo su u potpunosti rezultat načina na koji je živčani sustav napravljen. Švicarski Jean Piaget jedan od prvih koji je prepoznao da je djetetova interakcija s okolinom kritičan faktor u njegovu razvoju. U skladu s tim, unutar ovog slučaja odgojitelj vodi vlastitu evidenciju o interesu i potrebama dječaka, te kako dječak reagira na uključivanje druge djece u aktivnosti u kojima sudjeluje. S bzirom na to da postoji stav da je učenje reakcija na ono što se događa, odgajatelji mu daju pozitivne informacije, koje su usmjerene na njegovo ponašanje, a ne na njega kao osobu. U aktivnosti se ne uključuju sva djeca, jer prevelik broj djece može djelovati demotivirajuće. Uzima se u obzir činjenica da dijete s poremećajem senzorne integracije ne može na normalnu okolinu reagirati efikasno i na zadovoljavajući način, jer njegov mozak nije razvio procese za integraciju iz okoline. Dječak treba posebnu okolinu, „skrojenu“ i prilagođenu za njegov živčani sustav. Zabilježeno je da je dječak u tako posebno kreiranoj okolini integrirao osjete koje prije nije bio sposoban integrirati (spontano stvara reakcije na dodire druge djece).

Kroz tjedne dogovore s ST-a vrtića, zajednički promišljamo što se još može drugačije napraviti ili koje materijale i aktivnosti dodatno uključiti. S obzirom na to da smo primijetili da je dječaku usporen razvoj motoričkih sposobnosti (što je karakteristično za AS, suprotno od autizma), dijete smo svakodnevno vodili na vrtićko dvorište, gdje mu je na raspolaganju bio velik broj sprava za ljuljanje, vrtnju, penjanje, puzanje, vožnju i druge pokrete čitavog tijela. Dječak u početku nije izabirao niti jednu spravu, no odgajatelji su ga navodili na izbor. Dječak nije sve sprave pozitivno prihvatio, a neke su mu izazivale dosadu. Iako smo smatrali da bi djetetu

korištenje određene sprave bilo korisno, nismo vršili pritisak jer smo se vodili mišlju da dječak mora sam pokazati interes, kako bi terapija imala maksimalni učinak. Također, primijetili smo da je prilikom korištenja sprava za vrtnju djeteta preopterećeno senzornim podražajima. Preopterećenost nije dobra za živčani sustav, a kod djece sa slabo razvijenim živčanim sustavom javlja se lakše i brže. Zbog toga nismo izlagali djeteta takvim spravama. Međutim, omogućili smo djetetu one vestibularne stimulacije koje je tražio- skakanje, penjanje ili igranje na spravama koje omogućuju kretanje pomogli su da se njego živčani sustav dovede na prihvatljivu razinu. Kroz igre skakanja, guranja, penjanja, diranja predmeta... djeteta stvara veliku količinu vestibularnih, propioceptivnih i taktilnih podražaja. Dok se igra, dječak pokreće dijelove svog tijela i uči kako se nositi s prostorom oko sebe.

Za vrijeme provođenja aktivnosti uz drugu djecu kao najbolje učitelje, odgojitelj potiče djecu da svojim primjerom pokažu kako se nešto može reći ili koje su to situacije i ponašanja koja se ne mogu prihvatiti, s obzirom na to da znam kako djeteta s AS-om nisu u mogućnosti interpretirati i prepoznati različite socijalne situacije kao i što ne znaju kako usvojiti socijalna pravila, jer oni nenamjerno krše takva pravila. Često mogu opisati osjećaje drugih ljudi i njihove namjere, ali pokazuju i nesposobnost ponašanja na jedan spontan i intuitivan način. Pokušavam ga potaknuti da što više govori, a što manje prima za ruku i vodi do željenog predmeta. Cilj odgajatelja nije naučiti djeteta određenu motoričku vještinu; umjesto toga, naš je cilj pomoći djetetu da bolje funkcionira fizički, emocionalno i mentalno. Terapija je najučinkovitija onda kada djeteta usmjerava svoje vlastite akcije, dok odgajatelj nenametljivo određuje okolinu. Obzirom da smo primijetili u ovom slučaju dječak želi aktivnost (uključivanje brojeva), isto tako smo primijetili da je njegov mozak sposoban kreirati osjete koji proizlaze iz te aktivnosti.

4.4.1. Interes za čitanje

Iako je znanje o brojevima kao interes za istu iznimno jak, postoji i veliki interes za slova i čitanje, međutim ima jako slabo razumijevanje pročitanoog pa i tome pridajem pozornost. Kako sam proučavajući literaturu došla do saznanja da je ambijent ključan za djetetov razvoj, tako sam prilagodila okolinu i aktivnosti potrebama dječakova stupnja razvoja. Stoga sam od tkanine napravila šator u koji smo se zavukli kada bismo čitali bajke. Prije svega, šator je zaustavio ulaz pretjeranog stimulativnog okruženja iz sobe, a istodobno je šator pružao „zaštitu“. Osobito sam tome pridavala značaj u konkretnom slučaju, s obzirom na to da je dječak pokazivao preosjetljivost na zvukove, koji su ga iritirali, ometali njegovu pažnju i u konačnici su ga posebno ljutili.

Bajke koje sam čitala i pričala dječaku bile su jednostavne priče prilagođene najmlađoj dobi, čija radnja teče od prošlosti ka sadašnjosti. Nadalje, likovi su bili jednostavni, jasno ocrteni. Primjerice, čitala sam mu priču *Zlatni ključ*, braće Grimm. Riječ je o kratkoj priči u kojoj siromašni dječak mora izaći i kroz dubok snijeg dovesti drva. Kad se smrznuo, naložio je vatru kako bi se malo ugrijao. Prilikom pričanja priče, uključila sam i dodire kao senzornu stimulaciju. Tražila sam od dječaka da skupi ruke, potom sam ih lagano trljala, kao da ih grijem. Imajući na umu da su efekti dodira daleko snažniji kod djeteta s AS, pratila sam kako dječak reagira. S obzirom na to da je dječak pozitivno reagirao, u drugim sam pričama polagano vukla dječakove zglobove, stimulirajući tako senzorne receptore zglobova.

Uvijek sam jedan dan unaprijed odabirala priču koju ću pričati sljedeći dan. Uključivala sam različite igračke, izrezivala bih predmete od papira ili kartona (konkretno, u opisanoj priči, izrezala sam ključ žute boje). Pričala sam polako, mijenjajući ton, dubinu glasa, ritam. Zastajala sam često, nakon najkraćih rečenica, te propitkivala dječaka o smislu rečenice. Kada je to bilo moguće, uključila sam mirise. Zamijetila sam da vestibularno osjetilo prima najviše stimulacije i to je vjerojatno ono što aktivnost pričanja čini uspješnom.

4.5. Rezultati aktivnosti

Uz vođenje pedagoške dokumentacije, vodim i osobne zabilješke u svojoj bilježnici, koja mi omogućava da unesem bitne promjene, specifične reakcije i izjave kako ovog dječaka tako i druge djece, koje možda nisu do sada bile izražene, a na koje se može utjecati ukoliko se dožive kao neprimjerene ili nepoželjne. S obzirom na to da svaki osvrt ima cilj koji se sastoji od utvrđivanja učinkovitosti djelovanja te usporedbe stanja prije i poslije provođenja promjena, kratkim rezimeom se može utvrditi kako je moje znanje o AS-u prije i sada nakon svega, jačanje mojih odgojiteljskih kompetencija kroz kontinuirano stručno usavršavanje razvidno poraslo. Dječakovo stanje s protekom vremena rapidno se mijenjalo u pozitivnom smjeru. Već nakon nekoliko mjeseci intenzivnog i prilagođenog rada, dječak je počeo pokazivati napredak. Dječak se senzorno popravio i radi činjenice da je imao snažan unutarnji poriv da traži podražaje koji su mu bili potrebni, te je bio u stanju slijediti svoje unutarnje vođenje.

Kroz različite oblike ovog usavršavanja, prvenstveno kroz praktični dio odrađen unutra odgojne skupine, mogu na neki način predvidjeti situacije koje su za dječaka neprihvatljive u smislu nezanimljive, a s druge strane svaki novi dan u grupi je novi izazov u kojem me dječak nauči nešto novo. Veliki saveznici i podrška u učenju i implementaciji naučenog o AS-u bili su dječakovi roditelji koji su postali partneri s vrtićem. Zajedno smo stvarali pozitivnu atmosferu u skupini i u obiteljskom okruženju. Nove informacije i spoznaje o AS-u koje su bile primjenjive i korisne koristili smo, uvodili i modificirali za ono što nam je trebalo. Kao odgojitelj koji ima kao profesionalnu obvezu i odgovornost raditi na sebi i podizati vlastite kompetencije dobila sam puno više od očekivanog, jer su upravo dječak s AS-om i djeca iz skupine u kojoj radim bili najbolji učitelji i okruženje u kojem sam mogla profesionalno rasti.

5. ZAKLJUČAK

U radu se opisivao utjecaj pripovijedanja priča na djecu predškolske i rane školske dobi. Osim preglednog dijela, rad sadrži i studiju slučaja i interpretaciju provedenih aktivnosti u vrtiću, kod dječaka s Aspergerovim sindromom. Iz kliničke dijagnoze te kroz promatranje i rad s dječakom, zaključili smo da je njegov osnovni deficit senzorne integracije u vestibularnom sustavu. Taj problem uzrokovao je probleme u razvoju govora i teškoće u motoričkom planiranju. Vestibularni osjeti koje njegov mozak nije mogao obrađivati doveli su do toga da dječak bude uplašen, hiperaktivan i ima taktilnu obranu. Na sreću, dječak je izrazio veliku želju i volju za stimulacijom, dajući nam do znanja što mu je najviše potrebno, a što ne može prihvatiti. Puno je vremena provodio na spravama na kojima se mogao penjati ili ljuljati. Na tim je spravama provodio zaista mnogo vremena, i smatrala sam da treba kreirati program s više varijacija. Kako dječak određene sprave nije prihvatao (sprava za vrtnju), nisam na tome inzistirala odnosno dopustila sam da njime upravlja njegov unutarnji poriv. Obogaćena okolina u kojoj je dijete koristilo sprave za penjanje, guranje, trčanje, ljuljanje pridonijela je razvoju vestibularne, taktilne i propioceptivne stimulacije. Također, holistički pristup je ključ senzorne integracije; holistički pristup uključuje cijelo tijelo, sva osjetila i sav mozak. Primijetila sam da dječak pokazuje velik interes za brojeve, slova i riječi, a isto tako da ne razumije pročitane rečenice, makar i najjednostavnije. U nekim je trenucima nepovoljno reagirao na buku i zvukove u sobi i zbog toga smo morali pronaći novo mjesto za osamu u sobi dnevnog boravka u kojem sam mu čitala priče i bajke.

Ambijent koji smo načinili pokazao se kao optimalan za dječakov razvoj, u njemu je dijete terapiju doživljavalo kao zabavu, i željno iščekivalo da ponovno dođe na nju. Nakon čitanja i pričanja bajke, dječak je iz šatora izlazio vidno umireni, organiziranog živčanog sustava. Njegovo oduševljenje, nama odgajateljima, bilo je povratna informacija da ambijent pruža djetetovu mozgu sve ono potrebno za razvoj.

6. LITERATURA

1. Ayres, Jean A. (1979) Dijete i senzorna integracija. Jastrebarsko: : Naklada Slap
2. Bettelheim, B. (2000) Smisao i značenje bajki. Cres: Poduzetništvo Jakić
3. Biti, V. (2000) Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije. Zagreb: Matica hrvatska
4. Crnković, M. i Težak, D. (2000). Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine. Zagreb: Znanje
5. Grdešić, M. (2015). Uvod u naratologiju. Zagreb: Leykam international d.o.o
6. Ivančić Kutin, B. (2015). Pripovjedački proces uživo kao niz pripovjednih folklornih događaja (priča) i njihovih poveznica. U: Marković, J. i Marks, Lj. (ur.), O pričama i pričanju danas. (str 179-198). Zagreb: Nova etnografija
7. Kearney, R. (2009). O pričama. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
8. Pandžić. V. (2001). Putovima školske recepcije književnosti. Zagreb: Profil
9. Pavličević-Franić, D. (2005). Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa
10. Solar, M. (2004). Izabrana djela: Ideja i priča. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
11. Velički, V. (2013). Pričanje priča-stvaranje priča: Povratak izgubljenom govoru. Zagreb: Alfa
12. Visinko, K. (2005). Dječja priča- povijest, teorija, recepcija i interpretacija. Zagreb: Školska knjiga

7. POPIS SLIKA

Slika 1: Primjer teškoće djeteta u optičkom dijelu 20